

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK

čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska

číslo 2 / 2013 / ročník XXIII

STÁLÁ EXPOZICE

Historie Mariánské Týnice a mariánský kult

- nejnovější archeologické nálezy
- Santiniho stavba barokního objektu
- osudy po zrušení kláštera
- obnova a rekonstrukce na přelomu 20. a 21. století
- mariánské poutní místo (sochy, obrazy)

Raně středověké obydlí a archeologické nálezy severního Plzeňska Kultura a vzdělanost severního Plzeňska:

- veduty a vyobrazení sídel
- kaple jako liturgický prostor
- školní třída
- galerie světců
- oratoř a liturgické předměty
- umělecké vybavení prostředí společenských elit 19. století

Národopis severního Plzeňska:

- lidové zvyky
- náves s kaplí a včelařství
- selská jizba a komora
- stodola
- kovárna
- slévárna litiny

Města, spolky a řemesla severního Plzeňska:

- řemeslnické dílny a obchody
- kuchyně 30.– 40. let 20. století
- hostinec

Kostel Zvěstování Panny Marie:

- rekonstruovaná památka vrcholného baroka, obnovená kupole a interiér s freskovou výzdobou

VÝSTAVY

PETR BRANDL - restaurované obrazy - Zavraždění sv. Václava, Smrt sv. Isidora, Stětí sv. Barbory (kostel Zvěstování P. Marie - časově neomezeno)

5. 6.–14. 7. 2013

TRICET LET NOVÉ KRALOVICKÉ ŠKOLY - Novodobá historie vzdělávání na základní škole

17. 7.–25. 8. 2013

EMMA SRNCOVÁ
litografické listy

28. 8.–29. 9. 2012

HASIČSKÝ SBOR KRALOVICE
1873–2013

Výstava ke 140. výročí SDH

2. 10.–3. 11. 2013

HISTORIE PADEĚLÁNÍ PENĚZ
-ve spolupráci s Českou spořitelnou

7. 9. 2013

Hasičský den v Mariánské Týnici ke 140. výročí založení hasičského sboru v Kralovicích

8. 9. 2013

Mariánská pouť s pobožností a Dny evroského dědictví v Mariánské Týnici

ADRESA

Muzeum a galerie severního Plzeňska, Mariánská Týnice čp. 1
331 41 pošta Kralovice
Telefon a fax: 373 396 410
373 397 393

E-mail: info@marianskatynice.cz
www.marianskatynice.cz

dostává se k Vám druhé číslo Vlastivědného sborníku, které reflektuje nejnovější události na severním Plzeňsku i přináší badatelské práce z historie regionu.

V měsíci květnu skončila 57. sezóna koncertů v Mariánské Týnici, připravovaných Základní uměleckou školou v Kralovicích. Výstavy Češi a Němci ve 20. století ve stínu totalitních režimů a Jubilanti Hollaru - grafická tvorba českých umělců grafiků, vystřídala následně expozice o novodobé, třicetileté historii vzdělávání na základní škole v Kralovicích. Spolupracovali na ní pracovníci muzea s pedagogickým týmem této školy. Učební pomůcky, přehledy absolventů, pohled do tří dekad uplynulých let prostřednictvím fotografií, ale i výtvarných prací žáků, přiblížily návštěvníkům rozmanitost, úroveň i specifičnost novodobého školství. Je jen shodou okolností, že sté výročí fungování nové budovy školy oslavili v sobotu 27. května také v Kozlanech (viz příspěvek dále). V druhé polovině května se konal na nádvoří, v kostele i v refektáři muzea Májový den uměleckých řemesel a divadla.

Bohatý program již 11. ročníku tradičně provázela hudba, kejklíři, pohádky i souboje rytířů.

Výstavní sezonu léta v Mariánské Týnici provází expozice maleb, keramiky, dřevorezby a plastiky - tvorby členů Unie výtvarných umělců plzeňské oblasti, v kostele Zvěstování Panny Marie. V sále refektáře jsou k vidění litografická díla Emmy Srncové. Na oslavy 140. výročí Sboru dobrovolných hasičů v Kralovicích je připraven vedle výstavy i Hasičský den, který se bude konat na nádvoří muzea 7. září.

Zájemce o regionální historii můžeme potěšit sdělením, že již vyšel také další díl Paměti krajiny, navazující na dosud vydané sedmisvazkové dílo, věnované drobným památkám.

Pokud Vám při hodnocení letošního počasí připadá letošní rok poněkud rozmařilý, když dlouhé zimní období vystřídaly dlouhotrvající deště a nyní uprostřed léta naopak horké dny, pak máte příležitost si takové uvažování zpestřit třeba četbou tohoto čísla Vlastivědného sborníku.

Vaše redakce

OTEVÍRACÍ HODINY V KNIHOVNĚ

Naším čtenářům a badatelům připomínáme, že v Muzeu a galerii severního Plzeňska v Mariánské Týnici je pro nejbližší veřejnost přístupná knihovna s fondem 14 000 kusů knih, z nichž většina je určena k zapůjčení domů, zbytek k prezenčnímu studiu v muzeu. Třetina svazků je regionál-

ního charakteru. Knihovna je otevřena v pondělí a středu od 8 do 15 hodin. Pokud chcete mít jistotu, můžete se předem telefonicky objednat na číslech 373 396 410 nebo 373 397 991. K dispozici je také veřejně přístupný internet.

ZAJÍMAVOSTI OBRAZEM

1, 2) Májový den uměleckých řemesel a divadla se konal 18. května na nádvoří, v refektáři i v kostele muzea v Mariánské Týnici.

3) Výstava „Třicet let nové kralovické školy“ se těšila zájmu široké veřejnosti, žáků současných i minulých. 4) V kostele Zvěstování P. Marie je od 26. června do konce léta k vidění výstava pojmenovaná Letnice umělců - tvorba členů UVU Plzeňské oblasti. 5, 6) Výstava litografií Emmy Srncové, která byla zahájena 17. července v refektáři muzea, reflektuje osobité a pozitivní vnímání života v rozbouřeném světě každodenních katastrof.

STÉ VÝROČÍ NOVÉ ŠKOLNÍ BUDOVY V KOŽLANECH

Už je tomu sto let, kdy byla slavnostně otevřena nová školní budova tehdy měšťanské dívčí školy v Kožlanech. K této události došlo přesně 14. září 1913 za účasti kožlanského rodáka Václava Beneše, bratra pozdějšího prezidenta a také purkmistra města Kožlany Jana Klause i dalších vážených hostů.

Počátky školství v Kožlanech se datují již do středověku a konkrétní zmínka se objevuje v kožlanské Knize purkrechtní, podle které se v roce 1620 Kožlanům povoluje vyjmutí školy z pravomoci církve katolické a její převzetí do správy obce. To se ale po prohrané bitvě na Bílé hoře zase změnilo. Původní škola v Kožlanech stála vždy v areálu kostela. Byla to přízemní budova, která v roce 1768 vyhořela při požáru fary a kostela. V roce 1842 byla nákladem 1800 zlatých postavena již patrová budova i s bytem pro učitele.

Budova bývalé školy stojí dodnes

a je zde umístěna expozice našeho městského muzea. Do této školy chodil náš nejslavnější rodák prezident Dr. Edvard Beneš. Základy vzdělání v kožlanské škole ale dostali další slavní rodáci, např. Antonín Krátký-zakladatel zábavných podniků v Prátru ve Vídni, význačný sochař Václav Levý, Václav Kopta, houslový virtuos a první houslista opery v New Yorku, význační malíři Josef Klír a Václav Švarc a další, kteří šířili slávu kožlanské vzdělanosti po celém světě.

Protože budova původní školy již nevyhovovala, bylo snahou našich předků vybudovat novou prostornější a modernější školní budovu. V roce 1911 žádá městské zastupitelstvo a místní školní rada o výstavbu nové školní budovy a vykupuje na výstavbu řadu stavebních parcel. Stavba je zadána ofertním řízením staviteli Františku Eliáškoví z Nového Strašecí za celkovou částku 130.000,- rakouských korun. Slavnostní položení základního kamene se uskutečnilo 6. června 1912 za přítomnosti c. k. okresního hejtmána Emiliána Schlindenbucha. Po pře-

Starosta města Kožlany a ředitel školy při úvodním projevu.

čtení pamětního listu, sepsaného na pergamenovém papíře, byl tento vložen v kovovém pouzdře spolu s drobnými mincemi tehdejší měny do základního kamene.

Za sto let provozu prošla budova školy mnohými úpravami. Původní fasádu vystřídal dobový břizolit, výklopná okna, ústřední topení bylo vyměněno za plynové topení. V osmdesátých letech dvacátého století byla postavena moderní tělocvična. Současná podoba školní budovy vznikla v roce 2009. Bylo provedeno celkové zateplení a vzhled fasády i oken jsme vrátili k původní podobě z roku 1913. Přibylo také dětské a sportovní hřiště.

(výňatek z projevu starosty města Kožlaný Mgr. Vladimíra Příbyla)

Program oslav, který 27. května moderovala Mgr. Kateřina Růžková, byl uvozen citátem nejvýznamnějšího rodáka města, po němž je škola pojmenována. Edvard Beneš mimo jiné totiž také řekl: „Život je a zůstane boj. Umět se čestně probít, nikdy si nezoufat, mít zdravý optimismus, to je první zárukou životního štěstí.“

Na slavnosti, konané u příležitosti stého výročí otevření tzv. nové budovy školy v Kožlanech, byl spolu se starostou města přítomen ředitel Základní a Materské školy Dr. E. Beneše v Kožlanech Mgr. Jaroslav Švarc, zástupkyně Krajského úřadu v Plzni, Mgr. Pavlína Faitová, vedoucí odboru školství ORP Kralovice Mgr. František Bureš i starostové a ředitelé či zástupci okolních měst a obcí. Přišli bývalí i současní záměstnanci, početní žáci i s rodiči.

Oficiální část oslav v tělocvičně ZŠ Dr. E. Beneše doplnila prohlídka budovy doslova od suterénu až po půdu, kde bylo k vidění například historické zařízení věžních hodin. V poschodí byla mimo jiné výstava historických učebnic, ti odváznější si mohli vyzkoušet práci s mikroskopem nebo s interaktivní tabulí. Vystaveny byly rovněž fotografie ze zájezdu žáků do Anglie, expozice v přízemí pak přibližovala historii školy. Bylo možné prolistovat kroniky, zapsat se do návštěvní knihy nebo si zakoupit pamětní list.

(fotografie Hana a Zdeněk Tupy)

■ Václav Podestát

K hlavním tématům výtvarného směřování Emmy Srnkové (1942), jejíž litografické listy jsou vystaveny do 28. srpna 2013 v refektáři v Mariánské Týnici, patří logicky hlavní město Praha, v němž řadu let žije. Dominují zvláště příběhy šťastně prožitých vztahů uprostřed vysněných krajín, v kterých tušíme příjemnou hudbu, podobně jako vonící květenou. Vnímáme místa, v kterých jsme se sami mohli ocitnout v reálném i vysněném čase svých vlastních životů.

Padesát dva litografických listů ukazuje jednu ze stěžejních výtvarných činností Emmy Srnkové, které se vedle svého malování věnuje. „Od mládí jsem ale nemalovala,“ říká. „Neměla jsem ani jedničku z kreslení. Horko těžko jsem ukončila gymnázium, kde mě při tělocviku vybrali do školy manekýnek a toto povolání jsem dělala do roku 1960, kdy jsem na československé výstavě v ukrajinském Kyjevě, dostala nabídku stát se herečkou v Černém divadle Jiřího Srnce, kde jsem zůstala následujících 20 let. Se mnou do souboru nastoupili sami výtvarníci a já pod jejich vlivem začala taky malovat. Malovala jsem jen pro své potěšení, později jsem začala spolupracovat na divadelních výpravách, po roce 1980 jsem už měla malování jako svou profesi. Můj koníček je vlastně moje práce,“ doplňuje.

Pokud si chcete zaplavit s vodní-

kem v malostranské Čertovce, vznášet se s múzami nad stověžatou Prahou, ocitnout se na majáku vlastních snů nebo rovnou s Evou i Adamem v ráji, vylézt po žebříku přání do oblak, sledovat loď komediantů, ne nepodobnou arše Noemově, ocitnout se na louce zaplavené konvalinkami či uhánět na kole roztodivným světem fantazie, pak jste se ocitli na výstavě obrázků Emmy Srnkové. Vládne v nich pozitivní vidění života, společně s láskou, radostí i jemným humorem.

Emma Srnková: *Pokušení novice*,
litografie, 1998.

■ Jiří Fák

Článek o zaniklých kapličkách v okolí Hracholuské přehrady navazuje na stejné téma publikované v předchozím čísle Vlastivědného sborníku, zabývající se Nýřanskem. Hracholuská přehrada vzniklá na přelomu 50. a 60. let 20. století je dnes významným krajinným prvkem a dále slouží jako rekreační vodní nádrž obklopená množstvím soukromých chat i rozsáhlejších areálů. Pokud bychom opět mohli cestovat v čase a přenést se o 150 - 200 let zpět do časů 19. století, spatřili bychom na místě dnešní přehrady meandrovitý tok Mže vinoucí se poměrně hlubokým údolím na levé straně lemovaným na mnoha místech příkrými skalnatými srázy. Z levé strany do Mže také přitékalo dalšími hlubokými zalesněnými údolními několikaletými (Úterský potok, Žebrácký potok, Luční potok a několik toků bezejmenných méně významných) a krajina se od řeky zvedala k severu. Z pravé strany Mže přibírala jen Jezeský a Plešnický potok tekoucí v hlubších údolích, nebylo zde tolik srázů a krajina se směrem k lesnímu hřebenu Harabaska, který ji odděloval o kamenouhelného Nýřanska zvedala jen velmi zvolna.

Po obou březích Mže bylo rozloženo několik samot a vesnic. Přímo u řeky ležely především mlýny (od ústí Úterského potoka po proudu k dnešní hrázi: Blahoustský mlýn, Důsterův mlýn, Český mlýn, Němecský mlýn, obecní mlýn Dolanský, Hra-

cholský mlýn, obecní mlýn v Těchodělech, Hoblův mlýn) a vesnice Dolany, Těchoděly a Hracholusky, které byly vodami přehrady buď zcela nebo dílem zaplaveny. Východním směrem se Mže dále vymanila ze skalnatého údolního sevření a před Bdeněvsí se údolí rozevřelo do široké říční nivy, v níž dále leží Město Touškov, Kozolupy a Malesice, které patřily až do poloviny 20. století ke Stříbrsku. Na dosah řeky ležely na severu Čerňovice, Luhov, Lipno, Újezd nade Mží, na jihu Plešnice, Rájov a Pňovany a řada dalších samot a dále od řeky na stoupajících svazích vsi Pernarec, Náklov, Líštany, Písek, Košetice, Čemíny či Kůští na severu a Myslinka, Doubrava, Kníže a Úlice na jihu.

Obyvateli těchto vesnic byli převážně německy mluvící zemědělci katolického vyznání a teprve na konci 19. století začal do zdejšího kraje postupně od Plzně od východu a částečně z Nýřanska pronikat průmysl, např. továrna na barvy v Kozolupech nebo pila a elektrárna u Českého mlýna. Rozvoj Města Touškova po polovině 19. století urychlilo také jeho ustavení jako sídla soudního okresu. Po roce 1945 zde došlo k výrazné demografické změně a následný vznik Hracholuské přehrady stejně jako výhodná dopravní dostupnost průmyslové Plzně ovlivnily sociální skladbu obyvatel. Původní sedláci a soukromí vlastníci půdy z kraje odešli, se socializací zemědělství

vznikly velké komplexy (Státní státek Úlice), nedaleký průmysl a rekreační oblast Hracholusky poskytly místnímu obyvatelstvu i jiný zdroj obživy.

Se sedláky a tradičním zemědělstvím ovšem byly také spojeny určité tradice. K jejich životu patřily nejen návštěvy kostelů, ale i různá procesí, poutě, spojené s požehnáním úrody, přáním zdraví apod. Tyto církevní rituály se neobešly bez drobných církevních staveb, kaplí, božích muk nebo křížků, kterých bychom zde ještě v první třetině 20. století našli poměrně velké množství. Kaple i křížky sloužily polním bohoslužbám, prosbám za dobrou úrodu, stály při mnohdy dnes zrušených cestách, kde poskytovaly stín v horkých letních dnech, sloužily i jako orientační body pro hospodáře vracující se z trhů nebo návštěv. S historickými změnami v polovině 20. století se pro život místních obyvatel staly tyto objekty v podstatě zbytečnými, mnohdy dokonce nechtěnými.

Nastala tak éra jejich cílené či mimochodné likvidace. V okolí Hra-

choluské přehrady tak během druhé poloviny 20. století zmizelo z povrchu zemského několik drobných kapliček, jimž bude věnován následující příspěvek. Je koncipován jako přehled zaniklých staveb řazených abecedně podle názvů obcí v jejichž okolí stály. Jejich podobu zachycují jen staré fotografie uložené v různých paměťových institucích nebo místních kronikách a soukromých archívech.

Bdeněves - torzo kaple u železniční trati

Tato dosud v terénu ještě patrná kaple se nachází 800 metrů jihozápadně od obce Bdeněves u železniční trati Plzeň - Cheb. Podle informace kronikářky obce Věry Klírové ještě po 2. světové válce kaple stála, někdy kolem roku 1983 ještě měla střechu, ale následovalo postupné chátrání a definitivně zanikla v 90. letech 20. století. Při stavbě železničního koridoru pak byl zrušen i železniční přejezd s cestou, která kolem ní vedla. Zasněžení kaple ani okolnosti jejího vzniku nejsou známy.

Bdeněves, kaple u železniční trati v roce 2012.

Černovice, kaple u rozcestí do Luhova a Pernarce v r. 1926, fond ZČM.

Dolany, kaple (z publikace Stříbrsko na starých pohlednicích).

Čerňovice - kaple u rozcestí silnic do Luhova a Pernarce

Kaple stávala na severovýchodním okraji intravilánu vsi a byla zbořena někdy v 60. nebo 70. letech 20. století. Její podoba je zachycena na fotografii uložené ve fondu Západočeského muzea v Plzni - Národopisného muzea. Stavba měla obdélný půdorys a v průčelí nad vchodem trojúhelný štít, byla kryta sedlovou střechou.

Dolany - kaple

Podle fotografie z roku 1947, publikované Petrem Prášilem^{1/}, stála kaple na místní návsi. Byla to zděná osmiboká stavba, opatřená ve spodní části po obvodu soklem. Byla zde prolomena oválná okna. Kaple byla krytá střechou kopírující její půdorys (tj. osmistranný jehlan) opatřenou ve vrcholu lucernou se zvonem. Ta pak byla krytá helmicí, na jejímž vrcholu se tyčila makovice s křížem.

Košetice - kaple

Tato kaple je zmiňovaná v Pasportizaci památek^{2/}: „...jižně od vsi za

potokem, východně od silnice do Města Touškova“ a je charakterizována jako polorozbořená stavbička na čtvercovém půdorysu s polokruhem zaklenutým vchodem, střecha byla odstraněna a datují ji do rozhraní 18. a 19. století. V soupise zaniklých a ohrožených církevních staveb v rozsáhlé publikaci „Plzeňsko“^{43/} vydané v roce 2008 je k tomu uvedeno, že byla zbořena někdy po roce 1975. Kaple je na uvedeném místě také vyznačena ve speciální mapě z 1. poloviny 20. století a zachycena na fotografii uložené ve fotoarchivu NPÚ v Plzni.

Kozolupy - kaple sv. Jana Nepomuckého

U starého zámku v Kozolupech stála kaple sv. Jana Nepomuckého, v níž se od roku 1777 po dobu stavby kostela sloužila mše. Spolu se zámek byla poničena při bombardování v roce 1945 a v roce 1947 bylo obojí zbořeno.

Kozolupy - Walterova kaple

Podle kozolupské obecní kroniky^{4/} kaple patřila k domu čp. 25, stála na cestě do Vochova u polní cesty na Nový dvůr a název nese podle svého zakladatele Waltera. Rodina Walterů patřila k elitě obce. Do roku 1848 byl rychtářem Kašpar Walter a pak byl prvním starostou v letech 1848–1858. Podle Ludka Krčmáře a Michala Valeníčka byla zbořena v roce 1962. Byla čtvercová cca 2×2 metry se sedlovou střechou bez věžičky, vysoká cca 250 cm a byla zasvěcena Panně Marii. Podle místních informací na ni spadl strom po úderu

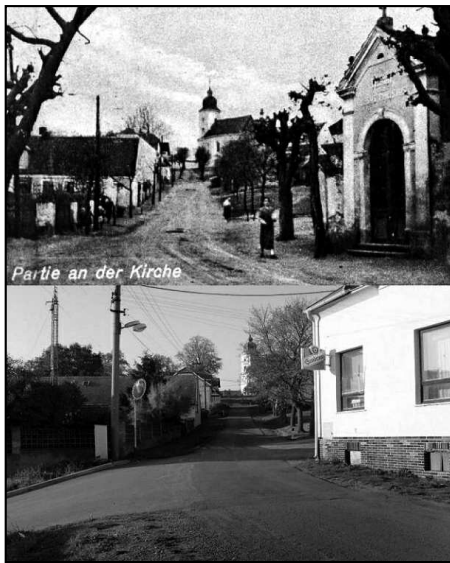
*Kozolupy. Stará kaplička u Mže
v roce 1915 (fond ZČM).*

bleskem a sloužila také jako orientační bod pro letadla.

Kozolupy - kaple u Červeného mlýna

Podle obecní kroniky ^{5/} se kaple poblíž Červeného mlýna nacházela u statku čp. 3 a byla zasvěcena Panně Marii. V 19. století byla obnovena malesickým zahradníkem Drozdou. Nicméně postupně chátrala, za vlastníka Franze Klasse ml., i jeho předchůdce nebyla udržována, a tak ji v roce 1923 její vlastník do základů zbořil.

Patrně tato památka je zachycena na fotografii z fondu Národopisného muzea ZČM datované do roku 1915 s popiskem „kaple u Mže“ jako zděná pravděpodobně polokruhově ukončená stavba opatřená dvoukřídlými dřevěnými dveřmi, kryjícími polokruhově ukončený výklenek. Nad

*Líšťany. Kaple na jejímž místě je
postaven hostinec (z www.lístany)*

vchodem probíhá římsa a nad ní se zvedá barokizující štít (po stranách opřený dvěma čtvrtkruhovými segmenty) ukončený obloukem a opatřený nikou.

Líšťany - kaple

Na líšťanském katastru se nacházelo několik kapliček, jedna z nich stávala v centru obce, při cestě ke kostelu, na místě dnešního hostince. Není zmiňována v památkových soupisech, ale je zachycena na historické pohlednici. Podle ní to byla obdélná stavba v nárožích průčelí lemovaná pilastry, vchod byl obdélný ukončený polokruhem rámovaný ostěním a krytý dvoukřídlými dřevěnými dveřmi. Nad ním se zvedal trojúhelníkový štít a na hřebeni střechy byl ještě osazen kříž.

Líšňany. Kaple u cesty ke kostelu (detail z fotografie z obecní kroniky).

Líšňany - kaple u cesty ke kostelu

Jiná líšňanská kaple nacházející se v další ulici směřující ke kostelu je dochována ve značně torzovitém stavu. V Pasportizaci památek^{6/} je charakterizována jako stavba čtvercového půdorysu s trojúhelným štítem, uvnitř placková klenba a datují ji do poloviny 19. století. Tomuto popisu také odpovídá dochovaná fotografie. V soupise zaniklých a ohrožených církevních památek v publikaci „Plzeňsko“^{7/} je poznamenáno: „Zůstalo obvodové zdivo téměř do původní výše cca 2,5 m, uvnitř trosky klenby a je zarostlá v křoví“.

Myslínka - kaple

Kaple stávala na místní návsi. Podle německé literatury^{8/} byla postavena v roce 1876, ovšem doba jejího zániku je někde chybně kladena do roku 1965. V Pasportizaci památek je ještě charakterizována jako kaple čtvercového půdorysu s okosenými rohy, na nárožních s lisenami, dále s fabionovou římsou a vstup měl segmentový

záklenek. Na střeše jehlancové střechy byla vztyčena vížka a interier byl plochostropý. Zde je chybně datována do začátku 19. století.

O demolici kaple pak existuje zápis v obecní kronice^{9/}: „Dne 18. listopadu 1978 se sešla brigáda asi deseti lidí a provedli zbourání kapličky za hostincem. Kaplička neměla žádný význam, nebyl to ani vojenský bod, farní úřad v Městě Touškově neměl na ní zájem, střecha byla vadná, takže bylo nebezpečí úrazu hlavně dětem, které si tam hrály. Před zbouráním vyfotografoval kapličku syn předsedy MNV Ježek“. Podoba kaple na těchto fotografiích odpovídá popisu uváděnému v Pasportizaci pamá-

Myslínka. Kaple před zbořením v roce 1978 (zdroj z obecní kroniky).

*Rájov - Pňovany. Kaple v roce 1977
(fotoarchiv Josefa Kabáta).*

tek. Na bocích byla malá kruhová okna, střecha byla krytá taškami, vížka byla hranolová (čtyřboká) a na

zdech kaple byly vandalské nápisy.

Rájov - kaple na křižovatce silnice Pňovany - Rájov - Hracholuská přehrada

Kaple stála 500 metrů severozápadně od obce Rájov na k. ú. Dolany u Stříbra, v historických mapách je zde vyznačen kříž a v plánu obce publikovaném Antonem Herzigem¹⁰ kaple. V Pasportizaci památek je popsána jako výklenková obdélná kaplička s polokruhem zaklenutou nikou a trojúhelným štítem, datovaná do rozhraní 18. a 19. století s poznámkou, že je ve špatném stavebním stavu. V roce 1977 ji ještě zachytil Josef Kabát, z fotografie je patrné cihlové zdivo, torzo římsy a valená klenba. V roce 2012 na tomto místě nebyly nalezeny již ani terénní relikt.

Poznámky:

1/ BAXA, Václav, NOVOTNÁ, Markéta, PRÁŠIL, Petr, Stříbrsko na starých pohlednicích / Mies und Umgebung auf alten Ansichtskarten.

Hostivice 2044.

2/ Pasportizace památek okresu Plzeň - sever. SÚRPMO Praha 1977.

Knihovna Muzea a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici.

3/ KRČMÁŘ, Luděk, VALENCÍK, Michal, Zaniklé a ohrožené církevní památky. Plzeňsko - příroda. historie. život. Baset 2008, 590-612.

4/ SOKA Plzeň-sever se sídlem v Plasích, Gedenkbuch der Gemeinde Kosolup 1884 -[1938].

5/ Tamtéž.

6/ viz pozn. 2.

7/ viz. pozn.3.

8/ GAHN, Josef, Mislinka heute. Land an der Miesa - Heimatbrief, Juli 2001, s. 950.

9/ Obecní úřad Myslinka. Kronika obce Myslinka.

10/ HERZIG, Anton, Die Gemeinden des Landkreises Mies. Ihre Geschichte bis 1945 und das Schicksal ihrer deutschen Bevölkerung. Herausgegeben von Heimatkreis Mies- Pilsen. Dinkelsbühl, 3. vydání 2008.

OBRAZY JANA MICHAELA BRETSCHEIDERA VE MĚSTĚ TOUŠKOVĚ

■ Václav Chmelíř

Jan Michael Bretschneider (1656–1727) je především znám jako malíř interiérů, malovaných galerií, zátiší a alegorií, i když prameny dokládají, že tvořil také náboženské obrazy.¹⁾ Právě k této části jeho tvorby se vztahuje informace zachovaná na jednom foliu pamětní knihy, která je součástí fondu Archiv Města Touškova. Jeho jméno se objevuje ve smlouvě do ní vložené, která vznikla přímo v Touškově samotném dne 4. června roku 1682.²⁾ Toto datum zapadá do doby, kdy Bretschneider působil ve městě Most. I když roku 1678 byl ještě malířským tovaryšem, městské právo zmíněného severočeského města získal roku 1683.³⁾

Smlouva byla uzavřena mezi malířem Bretschneiderem a touškovským měšťanem Jakubem Janem Koreisem („Goreis“). Důvodem jejího vzniku byly náklady spojené s vyučením nejmenovaného Koreisova syna, které se logicky muselo realizovat v Mostě, což je dosti velká vzdálenost od Touškova, městečka ležícího nedaleko od Plzně. Koreisův syn však učení zanechal. Ze smlouvy plyne, že tu byly určité již učiněné výdaje přesahující náklady. Jinak postrádá smysl, aby jeho otcí malíř vrátil peníze. Ale nejednalo se jen o přímo zmíněnou hotovost 20 zlatých. Mnohem zajímavější je ale skutečnost, že část sumy měla být uhrazena nikoliv v penězích, ale v obrazech. Jeden měl být v hodnotě 15 zla-

tých, přičemž se nic neříká o jeho námětu. Ovšem smlouva určila, že ho Koreis „k svatému Janu Křtiteli do chrámu Páně zdejšího vykazuje“. Druhý obraz měl zobrazovat sv. Barbory a už není zmíněna dedikace zdejšímu farnímu kostelu.⁴⁾ Je zajímavé, že zmiňované částky jsou v dosti velkém nepoměru s těmi, které uvádí literatura jako platby za vyučení. Hovoří totiž o hodnotách, které nedosahovaly zdaleka ani přímo řečených více než 35 zlatých.⁵⁾

K posouzení splnění smlouvy mezi měšťanem a umělcem nemáme bohužel potřebné informace. Nemůžeme si tak potvrdit, zda se některý z obrazů v kostele skutečně nacházel či nikoliv. Je to zaviněno především nedostatkem materiálů z proveniencí farní správy. Pokud měl být kostelu určen obraz svaté Barbory, tak ten se v chrámu nezachoval, jak říkají alespoň pozdější práce o jeho inventáři.⁶⁾ Je pak nejspíše jisté, že zde není do dnešní doby chován ani jeden z Bretschneiderových obrazů. Pokud se další malby ocitly nikoliv v chrámu, ale jako domovní inventář, pak je téměř jistotou, že jsme o ně přišli. Toho můžeme žet, neboť taková díla představovala obohacení západních Čech o příspěvek poměrně známého malíře českého, rakouského a německého baroka.

Poznámky:

- 1) Michal ŠRONEK, Jan Michael Bretschneider (1656-1727), Umění 32, 1984, s. 58–59.
- 2) Státní okresní archiv Plzeň-sever se sídlem v Plasech (dále SOkA Plzeň-sever), fond Archiv města Město Touškov (dále AM Město Touškov), pamětní kniha 1637–1741, K 28, fol. 21v.
- 3) Alexander MARIAN, Johann Michael Bretschneider, Maler, geb. in Aus-sig, 14. Juli 1656, Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 50, 1912, s. 624–625.
- 4) SOkA Plzeň-sever, fond AM Město Touškov, pamětní kniha 1637–1741, K28, fol. 21v.
- 5) Např. Zikmund WINTER, Český průmysl a obchod v XVI. věku, Praha 1913, s. 316–37.
- 6) Jaroslav KAMPER - Zdeněk WIRTH, Soupis památek historických a uměleckých v království Českém, 30. Politický okres Stříbrský, Praha 1908, s. 283–284; Emanuel POCHÉ a kolektiv, Umělecké památky Čech, 2, Praha 1978, s. 376.

KONEC TOVÁRNY NA SUKNO LAŽANSKÝ– GODART V MANĚTÍNĚ

■ Václav Jirsa

Lažanští z Bukové jsou starý český vladycký rod, který později povýšil do panského a hraběcího stavu. O počátcích rodu nejsou zvláštní písemné zmínky. Jako první ověřený předek rodu se objevuje Oldřich z Bukové, když koncem 15. století získal Lažany, ves na Klatovsku. Mezi vysokou českou šlechtu rod Lažanských významně pozvedl až Ferdinand Rudolf Lažanský z Bukové. V řadách císařského vojska v roce 1620 bojoval na Bílé Hoře, povýšil na podplukovníka císařské armády a mohl se tak podílet na zabavování majetků. Využil toho a často nečistým způsobem nahromadil značný majetek. V roce 1631 povýšil do stavu říšských pánů a stal se říšským hrabětem. Zemřel roku 1657. Jeho syn, hrabě Karel

Maxmilián Lažanský (†1695), pokračoval v nastartované kariéře svého otce. Byl komořím císaře Leopolda I., stal se královským místodržitelem, tajným radou a nejvyšším soudím, presidentem apelačního soudu v Praze.

V roce 1656 odkoupil od Aleše Ferdinanda Vratislava z Mitrovic ves Lité. Poblíž obce založil dvůr Spantkov, zakoupil i tamější starou vitriolovou huť. Pojmenoval ji po své druhé manželce Anně Alžbětě „Elisabether - Oleumwerk“. Z manželství s Annou Alžbětou, rozenou svobodnou paní ze Spantkova (podle vesničky Spantkov u Trepkova v Pomořansku) měl dva syny, Adama Antonína a Václava Josefa, a dceru Evu Eleonoru. Václav Josef (†1715), s manželkou

Marii Gabrielou, rozenou hraběnkou Černínovou z Chudenic, zažili v roce 1712 největší požár Manětína. Jejich syn Maxmilián Václav (1710–1776) po smrti své matky zdědil panství Manětín, přikoupil panství Rabštejn, atd. Jeho syn Prokop (*1741) ze závěti bezdětného strýce Karla Josefa Lažanského (†1750), zdědil jeho majetky.

Hrabě Prokop Lažanský, vnuk M. G. Lažanské, udělal z celého rodu největší kariéru. Díky svým znalostem a výkonům ve státních službách, se postupně stal hejtmanem Berounského kraje, prezidentem apelačního a kriminálního vrchního soudu ve Lvově v Haliči (dnes Ukrajina), pak viceprezidentem českého zemského gubernia a nejvyšším sudím. Roku 1795 se stal nejvyšším purkrabím českým, pak prezidentem dvorní kontroly ve Vídni, direktorálním ministrem a nejvyšším kancléřem. Zemřel ve věku 63 let v roce 1804 jako ministr a prezident nejvyšší justiční instance.

V roce 1781 Josef II. zrušil nevolnictví pro české země. Byla tak zrušena bezprostřední osobní závislost poddaných na vrchnostech. Poddaní získali právo uzavírat manželství bez souhlasu vrchnosti, mohli se svobodně stěhovat, odcházet na řemeslo, na studia a do manufaktur mimo hranice panství. Patent o zrušení nevolnictví se však nedotýkal podstaty poddanského vztahu - robotních, naturálních a peněžních závazků rolníků vůči pánům. Na to se čekalo až do roku 1848.

Vraťme se však na konec 18. století do Manětína. Dosud převážně země-

dělské panství „opatrně“ zasahuje vlna první industrializace. Hrabě Prokop Lažanský se ujal roku 1784 zděděného panství po matce, Terezii Lažanské, rozené z Lisova. Panství dál rozšiřoval (např. v roce 1786 získal v konkurzu panství v Chýři) a k tomu potřeboval nové finanční zdroje.

Seznámil se s francouzským emigrantem, baronem Matoušem de Godart, který sloužil v císařském vojsku jako setník kohorty v Plzeňském kraji (dosáhl hodnosti plukovníka u 2. zeměbraneckého praporu, známého 35. pěšího pluku v Plzni). V Manětíně spolu založili manufakturu na jemná i hrubá sukna. Mezi lidem a v archivních listinách se vžil název „Fabrik“ - továrna. Přesný termín založení továrny není znám. Podle F. Wonky a později J. Nacházele, se tak mohlo stát v roce 1787, s odkazem na zmínku z farní kroniky obce Strážáň a německého věstníku „Nachrichten“ vydávaného c. k. pražskou hlavní normální školou z r. 1787 a předloženého Antonínem Bláhou v r. 1804, kdy se stal děkanem v Manětíně. Tam se na str. 14 uvádí: „Ve strážáňské škole, která až do postavení vlastní budovy, prozatím v prostorné selské jizbě se ubytovavala, bylo horlivým přičiněním tam ustanoveného lokálního kaplana Ant. Bláhy, zavedeno předání vlny pro manětínskou továrnu s nejlepším výsledkem. Kaplanova matka vzala si tuto práci na starost a denně 2 hodiny vyučuje děti sama zdarma.“

Podle PhDr. V. Stehlíka byla manufaktura založena brzy po roce 1789, jak uvedl r. 1959 v Manětíně ve své

přednášce při otevření místního muzea.

Z německého překladu výkazu všech velkoobchodníků, obchodníků, maloobchodníků v drobném v kraji Plzeň, panství Manětín, lze odvodit další termín: „Dne 11. října 1792 bylo propůjčeno J. c. k. Majestátem českého zemského průmyslu v Praze Prokopu hraběti z Lažanských, který v této továrně v Manětíně v Čechách, jemná sukna, kusy a příslušenství prodávati smí, povolení Nejvyšší Milosti se uděluje.“ Možná to bylo později, protože obchodní (účetní) kniha, která se zachovala, byla vedená až od roku 1805. Předchozí účetní kniha se nezachovala^{2/}.

Společné podnikání hraběte Prokopa Lažanského a barona Matouše de Godart určitě mělo svůj vývoj. Bylo potřeba postavit tovární budovu, valchu, barvírnu a další objekty nutné pro provoz továrny. Možná, že zpočátku, než byly provozní objekty dokončeny, továrna využívala místní tkalce, soukeníky, valchaře a barvíře. Tkalcovství patřilo k chudým živnostem, soukeníci zase bývali považováni za jedny z bohatších řemeslníků. V té době byly výhradní oděvní textilii v Čechách len, konopí a ovčí vlna. Pěstování lnu bylo nedílnou součástí každodenního venkovského života, kdy bylo nutné vypěstovat tolik lnu, aby pokryl veškeré potřeby hospodářství a všech členů domácnosti. Dalším materiálem pro tkaní bylo konopí. Vlákno z konopí je hrubší než lněné a proto se z něj tkalo hrubé plátno na pytle, slamníky a používalo se pro výrobu provazů.

Třetím nejpoužívanějším materiá-

lem byla vlna. Základ tvořilo rouno, které se dále zpracovávalo. Sprádalo se na příze nebo se používalo na plst. Manětínská továrna na jemná sukna převážně nakupovala vlnu z jiných zdrojů, než z vlastního panství. Vlna z ovcí, které se tenkrát na panství chovaly, továrně určitě nestačila. Ovčiny Manětínského panství v té době byly jen v Lipí, Lukové a v Manětíně. Stráž ovcí bývala většinou z jara a na podzim, podle chovaného druhu ovcí. Výtěžnost vlny byla asi také menší než je dnes.

Tovární budova byla postavena na severním okraji města, na svahu Chlumské hory. Byla to nejvýše postavená budova v tehdejších městě. Hlavní vchod do budovy byl od náměstí přes průjezd panského domu, nynějšího č. p. 92 (pozdějšího zájezdního hostince „U Černého orla“). K budově vedlo kamenné schodiště. Celá stavba byla orientovaná po délce od východu k západu, všechna okna byla na jih. Byla to rozložitá jednopatrová budova 36,7 m dlouhá, 9,5 m široká a vysoká 9 m. V poschodí byly tři velké místnosti, kde bylo 40 tkalcovských stavů. V přízemí byly pomocné místnosti. Ze strany od Chlumské hory se dalo vyjít na stráň za tovární budovu.

Jak se sukno v továrně vyrábělo, není přesně známo. Dokumenty o výrobních postupech se nezachovaly^{2/}. Podle objektů, které kdysi k manufaktuře patřily, se dá předpokládat, že výroba probíhala podobně jako v jiných textilních manufakturách v českých zemích. Dovezenou vlnu bylo nutné roztrždit podle jakosti, vyprat, sušit, připravit pro sprádání

a sprádat na malé cívky, převinovat na velké cívky. Posléze navinuté velké cívky dopravit do tkalcovny a tam se sukno tkalo. Sukno se pak pralo a sušilo na rámech umístěných za tovární budovou. Postrihováním se dále rovnal vlas sukna na konstantní výšku a za pomoci soukenických štětek a železek se sukno začišťovalo od uzlíků.

Následně se sukno vozilo na valchu, která stávala nedaleko náhonu na Růžkovský a Zastudilovský mlýn. Na valše se sukno valchovalo, aby se docílilo homogenní struktury sukna a současně se odmastilo a vypralo. Princip valchování spočíval v tom, že se sukno máčelo v horké vodě s přísadkou dobytčí moči (ve středověku jediného dostupného odmašťovacího prostředku) a současně se mechanicky tlouklo. Palice řečené stupy byly upevněny na pákách zvaných biče, které se kývaly v loži zvaném káčer a tloukly do buňku (prohlubně) ve vydlané kládě. Pohon stup zajišťovalo vodní kolo. Byly nadhazovány prostřednictvím kolíků zvaných kříže, které byly zaraženy ve valu (hřídeli kola). Voda z náhonu se vedla korytky do velkého otevřeného kotle, kde se ohřívala, doplňovala močí a přepadem odváděla jiným korytkem přímo pod stupy valchovacího zařízení. Tomuto vodnímu hospodářství valchaři přezdívali vasrkumšt. Balík tkaniny, zvaný podstav, se musel pod ranami stup pootáčet. Obsluha valchy velké vyžadovala soustředění obsluhujícího pracovníka. Stačila chvilka nepozornosti a tkanina mohla být úderu poškozena nebo úplně zničena. Provozovny

to bývaly stísněné a hlučné. Pracovat na valše nepatřilo k příjemným povoláním. Na jedné straně ledová voda stříkající od vodního kola, na straně druhé kouř a žár od kotle. Všude spousta páry a nesnesitelný pach z vroucí moči. Funkční valchu z roku 1828 můžeme vidět v Rožnově ve Valašském muzeu v přírodě. Náš kronikář o valše uvádí, že „...se sukno valchovalo mezi válci, aby bylo slabší. Vše bylo na vodní pohon z rybníčku...“ (Rybníčkem mohl být nedaleký „Holotajch“, na jehož místě je nyní hasičská zbrojnice a byl také napájen z náhonu pro mlýny). Manětínská valcha místo dobytčí moči pravděpodobně používala mýdlo nebo potaš. Mydlářství v Manětíně bylo dobře rozvinuté řemeslo. O používání potaše mohou být možná dohady, ale manětínské panství mělo v té době několik tzv. „flusáren“, kde jedním z produktů byla i potaš, jejíž vodní roztoky jsou silně alkalické. Tradiční technologie výroby potaše spočívala v loužení dřevěného popela vodou a odpaření přefiltrované louženiny na tzv. surovou potaš neboli „flus.“ Surovinou pro výrobu potaše býval dřevěný popel především z pálení dřeva z panských lesů ve flusárnách či při výrobě dýmavé kyseliny sírové v Lipí a Litém. Dávno před stavbou továrny museli poddatní do flusárny odvádět dřevěný popel - sedlák 4 korce, chalupník 2 korce (jeden korec duté míry byl 93,58 l.). Sláva starých flusáren rychle upadala, vynášely, pokud u nich bylo zřízeno bělidlo².

V roce 1866, když se vracelo pruské vojsko od Hradce Králové a přechod-

ně odpočívalo v Manětíně, měli Prusové ve staré valše polní kuchyni a poráželi zde dobytek. Domek byl již skoro v sutinách, ale vojákům stačil. Sukno se z valchy vracelo barvírný. V Manětíně už před zřízením manufaktury existovala barvírna rodiny Schneiderů v současném č. p. 39. Pravděpodobně byla využívána až do výstavby tovární barvírný. Podobná řemeslná barvírna byla i v Nečtině. V továrně existovala vlastní barvírna, a další, patřící rovněž k továrně, bývala nedaleko valchy, při zmíněném náhonu na Růžkovský a Zastudilovský mlýn. Barevné látky se opět praly a odvážely k sušení na rámech.

Technologie výroby sukna v Manětínské továrně byla těžkopádná, v pozdější době už zřejmě nebyla schopná konkurovat novějším technologiím. Zpracování vlny, ve srovnání se zpracováním bavlny, tvořilo složitý (a časově náročný) výrobní proces.

Manětínští, díky továrně, získali možnost nových výdělků, o něco větších než bylo za práci v lese či na panském. Poptávka po pracovnících byla větší, než byly místní možnosti. Do Manětína se začali stěhovat odborní řemeslníci, tkalci a soukeníci. Byli většinou protestantského vyznání a německé národnosti. Jak bylo možno z matrik zjistit, přistěhovali se celé rodiny z Porýní, Nizozemí, Brabantska (nizozemská provincie sousedící na jihu s Belgií), ale i z Kodaně v Dánsku, Celovce (Klagenfurtu, Korutan v Rakousku) a třeba i z Opavy. V Manětíně se tak objevila nová jména Lenhart, Spone, Bode, Klopfer, Petr Schall, Harnisch,

Bartsch, Hansl, Hammerník, Langer, Moser, Übersachs a další. Pro většinu řemeslníků, kteří přišli s rodinami, se stavěly nové obytné domky. Přistěhovalci získávali lepší výdělky než domácí. Ve městě začala další vlna poněmčování, což se projevovalo i ve společenském životě.

Větší výdělky měly i své stinné stránky - bylo to vysedávání po krčmách, kde krčmáři měli své „žně“. Metlou se stalo pití kořalky, kterou vyráběli židé, kteří se do Manětína začali vracet po vydání tolerančního patentu z r. 1781. Patent vlastně zrušil zákaz dědicům Lažanských „...přijímat na své statky Žida a ani jinak je zde trpěti...“.

Prvním ředitelem továrny se stal baron Matouš de Godart. Měl v Manětíně i svojí rodinu. Za jeho řízení nová továrna na sukna „Fabrique“ dobře prosperovala a za to, že dodávala sukna také bývalé rakousko-uherské armádě, obdržela továrna přídomek „c. k. privilegovaná továrna.“ Hlavní sklad továrny byl v Praze, ale později byl zrušen, aby továrna mohla rychleji plnit objednávky z ciziny. Kromě sukna se prodávalo strážní zboží a také vlna. Baron Matouš de Godart byl také spoluvlastníkem továrny, když do podniku vložil nemalé vlastní finanční prostředky. Chod továrny podporoval také vydáváním obligací, ale měl i půjčky např. u Luisbanky ve Vídni. Svědčí o tom korespondence po roce 1805^{2/}.

Podle výkazů objevené účetní knihy se v roce 1805 vyváželo zboží z továrny do Augsburgu, Vervier, Amsterodamu, Odinburku, Rotterdamu a Ba-

sileje. Od r. 1806 do Paříže, Varšavy, Oděsy a Agramu; od r. 1807 do Porýnska, Middelburku, Ruzcuku, Lutti-
chu a Mnichova; od r. 1808 do Frank-
furtu, Cách, Kolína nad Rýnem; od
r. 1809 do Norimberka a od r. 1810 do
Bukurešti. V letech 1811 bylo zboží
vyváženo hlavně na východ, do Tu-
recka. V pozdějších letech 1812 do
Lausane, r. 1813 do Aschaffenburku,
1814 do Strasburku a na jih do Bosny.
Již od r. 1805 byly komisionáři
v Hamburku, Terstu a Cařihradě.
V Rakousko - Uhersku se sukno i ji-
né zboží z této továrny, vyváželo
skoro do všech větších měst tohoto
bývalého mocnářství. Jaký to byl roz-
díl proti začátkům továrny, kdy se
prodávalo sukno a soukenické výrob-
ky jen kupcům! Třeba v Manětíně,
podle dokladu z 20. 8. 1788 od Vysokého
zemského gubernia v Praze,
obdržel místní kupec Peregrin Kra-
maržik povolení obchodovat s jem-
ným suknem jak v městě samotném
tak pro přináležející osady.

Za napoleonských válek se továrna
dostávala do přechodné krize. Vázl
obchod, ubývalo pracovních sil, byl
obtížný nákup vlny. Množily se nedo-
bytné pohledávky. Továrna asi nejví-
ce utrpěla úmrtím svého ředitele v r.
1815. Baron Matouš de Godart zem-
řel 10. dubna 1815 ve věku 57 let a byl
pochován v Manětíně na hřbitově u
sv. Barbory, v hrobce pod kaplí sv.
Josefa. Je zajímavé, že úmrtím baro-
na Godarta končí i záznamy
v nalezené hlavní účetní knize.
Po Godartovi se stal ředitelem továr-
ny Němec, svobodný pán von Abfal-
tern, který nestačil zamezit začátku
úpadku výroby, i když ještě byla výro-

ba stále rentabilní. Už se nedostáva-
ly peníze na obnovu zařízení a rostly
dluhy. Ředitel von Abfaltern z továr-
ny sám odešel, zřejmě se nedokázal
vyrovnat s poklesem odbytu a výro-
by.

Od roku 1818 byl ředitelem továrny
další Němec F. M. Daler. Byl posled-
ním ředitelem továrny. Za jeho řízení
továrna na sukna v roce 1828 defini-
tivně skončila. Možná, že právě hra-
bě Jan Lažanský, nebyl tak dobrý
obchodník jako jeho otec hrabě Pro-
kop Lažanský a využíval hlavně rady
barona de Godart v celém svém hos-
podářství a později spoléhal na ředi-
tele továrny.

Po zastavení výroby v továrně
v Manětíně byla zastavena výroba
i ve všech přidružených zařízeních,
v bělidlech, barvírně a současně byla
ukončena domácí výroba pro to-
várnou. Bělidla v Kalci a v Černé Hati
pracovala ještě dva roky, než byla
nařízena jejich likvidace po smrti
hraběte Jana Lažanského (†24. 1.
1830). Sloužila k bělení příze a plát-
na, z čehož lze odvozovat, že sorti-
ment výrobků továrny se neomezo-
val jen na sukno.

Po zániku továrny na sukno a úmrtí
hraběte Jana Lažanského, bylo celé
panství hodně zadlužené. Hrabě
Hartman z Clarstějna, poručník
obou nezletilých hraběcích synů,
nařídil soupis pozůstalosti a inventá-
ře továrny. Předpokládal, že prode-
jem zařízení by mohl snížit dluhy.
Stav hlavní budovy byl hodnocený
„...ve špatném, částečně prostřed-
ním stavu.“ Společná odhadní cena
hlavní budovy spolu se všemi vedle-
jšími budovami byla 2.200 zl. Celková

*Objekt továrny v Manětíně, vpravo během ničivého požáru v roce 1969
(fota převzatá z publikace 100 let Sokola Manětín 1896–1996).*

cena všech budov, včetně domu, který panství odkázal Jeroným Tichý, byla 13.348 zl. Inventář továrny byl v žalostném stavu, mnohé tkalcovské stavy byly poškozené či chyběly úplně. Také zařízení místností bylo většinou poškozené a neúplné. Překvapivá byla také celková nízká odhadní cena inventáře, seznamu 286 položek. Ocenění inventáře bylo na 287 zl. 48 kr.^{6/}

A co bylo dál? Po zániku výroby v továrně se místní obyvatelstvo postupně vracelo k zemědělství, jen někteří odborníci se z Manětína vystěhovali. Potomci některých rodin v Manětíně možná dosud žijí. Budova továrny byla opuštěná, neopravovaná. Dřevěné kolny byly strženy.

Od 1. 10. 1877 do konce roku 1884 pronajímá ředitelství panství část bývalé továrny pánům Vítu Steinerovi a Filipu Bergovi k výrobě dřevěných floků.

Panskému statku továrna občas sloužila jako skladiště sena, slámy a jiných zemědělských produktů. Po vzniku manětínského Sokola v roce 1896 pronajal hrabě Jan Lažanský velký sál továrny pro cvičení jednoty. Tak „továrna“ znovu ožila a vžil se nový název „Sokolovna“. Sokolové postavili jeviště, „Beseda“ (manětínský kulturní spolek) zde pak pořádala svá divadelní představení a plesy. V roce 1926 Sokol ve staré budově zřídil stálý biograf.

Na konci 2. světové války na soko-

lovně pobývali němečtí zajatci i utečenci. Po válce se postupně obnovovalo předchozí sportovní a kulturní využití sokolovny.

Konec budovy znamenal její požár 3. 1. 1969. Shořelo všechno, co bylo dřevěné - počínaje střechou a konče vybavením. Požár vznikl od trámu

zazděného v komíně. V roce 1973 byly strženy trosky budovy, v roce 1974 bylo zbořeníště zplanýrováno do úrovně horní cesty.

Tak tedy, po necelých 200 letech, zmizela továrna z povrchu zemského.

Literatura:

- [1] J. Nacházel - Dějiny hraběcího rodu Lažanských z Bukové - 1962, podle původního německého spisu J. Kreila
- [2] J. Nacházel - Soukenictví v Manětíně od nejstarších dob až po manufakturu r. 1787 - 1973/1974
- [3] F. Wonka - Kniha o faře Manětínské
- [4] F. Wonka - Manětínská škola ve středověku - 1954
- [5] Jaroslav Jiskra - Johann David Edler von Starck a jeho podíl na rozvoji hornictví a průmyslu v západních a severozápadních Čechách koncem 18. a v 19. Století - Krajské muzeum Sokolov 2005
- [6] Popis a ocenění budov na panství Manětín ze 7. 5. 1830 (překlad J. Štros z něm. originálu), archiv Manětín
- [7] Kronika Manětína
- [8] Nájemní smlouva k výrobě dřevěných floků (překlad z něm. originálu E. Štrosová, archiv Manětín)

ZPRÁVY O LOUPEŽNÝCH VRAŽDÁCH SEBEVRAŽDÁCH A NEŠŤASTNĚ ZABITÝCH - II

■ z vyprávění pana Širokého

na pokračování

15. Jaké bylo překvapení a leknutí paní Fryčkové v Mladoticích, když přišla v říjnu roku 1922 do stodoly pro krmení a viděla tam oběšeného svého manžela Josefa Fryčka, asi 42 roků starého. Byl pohřben na hřbitově ve Strážišti.

16. Domkář z Řemešína č. 23, se velice těžce rozstonal poruchou močovou a ve velikých bolestech si chudák zoufal. Dne 21. 10. 1932 se oběsil,

pohřben byl na hřbitově v Žebnici.

17. V malé vesničce Řemešíně se dne 16. 10. 1933 rozklínal zvonek na obecní zvoničce a svými lkavými stříbrozvukými melodiemi hlásal úmrtí člověka. Zvoník Kondelík zvonil hodinku (hranu) zemřelému panu Jindřichu Vorlovi, obchodníkovi z Manětína asi 60 roků starému, kterého zastihla smrt v rozjetém autě jedoucím z Kralovic. U Adamovic

křížku odbočil doprava z mladoticko-kralovické silnice, směrem k Řemešínu. Chtěl si tam příležitostně vyřídít u p. Václava Holoty, rolníka v Řemešíně č. 24, nějaký obchod o dodaných taškách na střechu, neboť pan Vorel měl generální zastoupení žihelské továrny na tašky. Jak vyjížděl již z lesa po silnici, na hranicích obecního lesa Řemešinské obce a Panského lesa Metternichů, byl asi raněn mrtvicí, auto již nemohl řídit a stočil je doprava, do vysokého zářezu, kde se auto převrátilo. Vorel zůstal v autě ležet, ale pan Josef Hlouš, krejčí z Manětína, který též jel s p. Vorlem, z převráceného auta šťastně vyskočil a nic se mu nestalo. Pak vždy říkal až do smrti, že Bůh skutečně existuje, a že jej zázrakem zachránil, že skutečně Bůh dělá zázraky. Po vypadnutí z auta ve zdraví, ihned běžel do obce Řemešína na obecní úřad to hlásit starostovi p. Josefovi Soukupovi č. 27, ten vzal koně a převrácené auto postavili a přivezli i s mrtvým p. Vorlem do Řemešína. Tam si pak mrtvého vzal domů do bytu jeho dobrý známý Jakub Široký, který také ihned sdělil tuto smutnou zprávu jeho rodině do Manětína po Oldřichovi Šmídlovi, kterému, ale musel předem zaplatit cestovné. Takže málo hodin uplynulo a jeho rodina si pro něho do Řemešína přijela a odvezla si mrtvého manžela a otce domů do Manětína. Též i živého a zdravého p. Hlouše si odvezli s sebou domů. V první chvíli každý v Řemešíně myslel, že se p. Vorel zabil v převráceném autu, ale pak někdo zase říkal, že byl raněn v jždě v autě mrtvicí, a tím se stalo,

že najel na onen vysoký zářez, kde se auto převrátilo. Budíž mu Čest jeho památce, na onom nešťastném místě má postaven pomník s nápisem: „Zde na tomto místě skonala tragickou smrtí, Jindřich Vorel z Manětína, dne 16. 10. 1933.“ Pomník jest o 24 kroků jinde, než se auto převrátilo.

18. Od místa, kde tragicky skonala pan Vorel, obchodník z Manětína, vzdáleného 100 kroků, jest obecní pískoviště obce Řemešína, odkud se bral písek na různé stavby, ale i na stavbu nové silnice z Řemešína do Potvorova. Každý poplatník v obci dostal určitou výměru, dle placených daní, na položení šterku a písku. Tak i rolník p. Jindřich Sebránek z Mladotic, dostal určitý díl silnice, jelikož též byl poplatníkem do obce Řemešína. Dne 26. 5. roku 1934, přijel Sebránek s potahem a vozem do onoho pískoviště, aby svůj díl povezl pískem a vzal si s sebou na pomoc jeho přítele Vojtěcha Brunclíka z Mladotic asi 24 roků starého. Chtěli mít brzo nakopáno, tak podkopali asi 3–4 m vysokou stěnu a jistě překopali nějaký las (sluj) a stěna se sesula a oba dva zavalila. V téže nešťastné chvíli byl v místě neštěstí dělník na silnici, který ihned běžel do Řemešína a učinil poplach. Seběhnuvší se lidé ihned s náradím šli do pískovny, kde hledali zavalené, které skutečně našli. Jindřich Sebránek, nar. 28. 10. 1913, byl sice živ, ale celý rozmačkán, ihned byl převezen do Plzně do nemocnice, kde mu amputovali ruku. Brunclík, byl na místě mrtev, byl pak převezen do Řemešína po soudní komisi na místě neštěstí a ve stodole

p. Jaroslava Zikmunda byl pitván lékaři z Kralovic p. Dr. Engltalerm a p. Dr. Kovali a v přítomnosti soudce p. Dr. Klíra a písaře.

19. A zase v Mladoticích se rozletěla nová zpráva a zvonek na kapli znovu se rozklínal lítostivě a bolestně oznamoval svojí poslední hodinku úmrtí člověka. Kdo to umřel? Vždyť nikdo nestonal. Ale ve chvíli se lidé dozvěděli tu smutnou zprávu, že se oběsil doma ve svém rodném statku Václav Hauzner, stár 36 roků, hospodář u Fajtů v říjnu roku 1936.

20. Jaká bolestná zpráva zastihla rodinu kováře z Potvorova Štercla, když se dozvěděl, že jeho nejmladší syn Jaroslav Štercl, též kovář, který nesl odevzdat medomet jednomu hospodáři do Odlezel, chtěl i s medometem přeplavat Odlezké jezero. V půli cesty dostal křeče a již nemohl plavat, potopil se a utopil se dne 18. 7. roku 1936.

21. A znovu se rozklínal umíráček na Mladotické kapli a hlásal bolestnou zprávu úmrtí někoho, ale koho? Až se roznesla tato truchlivá zpráva, že se zastřelil z flinty Karel Sebránek z Mladotic, nar. dne 17. 12. roku 1911. Skutečně se neví jestli si zoufal anebo nešťastně vyšla rána, která jej zabila dne 4. 3. roku 1937.

22. Odlezké jezero pohltilo svoji oběť a způsobilo rodičům Bischoftovým z Chraštic, velikou bolest a v srdcích smutek, neboť jejich nejmladší syn Ladislav Bischoft z Chraštic, se šel vykoupat do

Odlezkého jezera a více se nevrátil. Byl 18 roků stár a utopil se tam nešťastnou náhodou. Přišel do vodního výru dne 28. 6. 1938. Budiž klid a čest jeho památce.

23. V pondělí dne 8. srpna 1937, se rozlítla v Mladoticích, a i po celém okolí velice truchlivá zpráva, že v lese na cestě z Horního Hradiště k Podhrázkým mlýnům, v průseku se stala loupežná vražda. Zavražděn tam byl Josef Mařík z Vladměřic u Manětína, 18 roků starý. Byl zavražděn vrahem Kočou ze Žebnice pro peníze.

Případ se stal následovně: Firma Fr. Vavřík v Plasích měla filiální obchod v Žebnici v domě, dříve obchodníka Bedřicha Helera, který roku 1930 prodal rolníkovi Zemličkovi, a v tomto starém dřívějším obchodě, byla ona filiálka, ve které byl Josef Mařík jako obchodní příručí. S Kočou byl dobrý kamarád a přítel, neboť Koča tam dost často chodil jej navštěvovat jako přítel, nýbrž vždy hledal jistě příležitost a pátral, kam dává Mařík stržené peníze, aby mu je mohl v příhodné chvíli ukradnout. V sobotu dne 6. 8. roku 1937, jel Mařík, jako obvykle po uzavření obchodu, domů k rodičům do Vladměřic. Cestou průsekem, kterou Koča dobře znal a též od Maříka se tajně dozvěděl, kudy jezdí domů na neděli. Ale chudák domů nedojel. Koča po jeho zatčení a doznání sám vyprávěl, že si na něho počkal v průseku, ve vražedném úmyslu, a aby lépe trefil, tak natáhl přes cestu drát, aby Mařík zmírnil jízdu, neboť vždy jezdil na jízdním kole, což se také tak

stalo. V tom jej Koča dvěma ranami z pytlácké pušky střelil a pak ještě smrtelně raněného Maříka dotloukl sekerou do hlavy a odtáhl do lesa, kde jej prohledal. Hledal peníze, ale našel u Maříka pouze 25,- Kčs. Když polomrtvého táhl do lesa, tak se Mařík probral z agonie, poznal ho a prosil jej, aby mu daroval život, ale Koča na nic nedbal a dílo dodělal. Domníval se, že poveze sebou celou tržbu peněz, ale Mařík to nikdy nedělal. Vždy peníze utržené v obchodě schoval, takže našel pouhých 25,- Kčs. Tak mu vzal klíče od obchodu a vrátil se zpět a hledal tam peníze, ale také tam nic nenašel, protože Mařík nikdy nenechával peníze v pokladně, vždy je někam ukryl. Tentokrát je schoval pod soudek s marmeládou, kde se také později našly. Dne 9. 8. 1938 ráno, přišla pí. Štáralová ze Žebnice do Plas, do hlavního obchodu firmy Fr. Vavřík a ptala se, proč dnes mají v Žebnici v obchodě zavřeno. Že jejich filiálka neprodává a jest zavřeno. Pan Vavřík se velice podivil a ihned tam odeslal svého druhého příručího z plaského obchodu p. Nedělu. Ten ihned sedl do auta a jel do Žebnice. A skutečně obchod byl uzavřený a majitel domu p. Žemlička jim řekl, že jak v sobotu Mařík odešel, pak že se ještě jednou vrátil a více že nepřišel. To asi slyšel Koču v obchodě, jak hledal peníze a mylně se Žemlička domníval, že se Mařík vrátil. Když Koča nic v obchodě nenašel, vrátil se znovu k zavražděnému Maříkovi a zase mu dal klíče od obchodu tam, odkud mu je vzal. Tak pan Neděla ihned jel ze Žebnice do Vladměřic se zeptat co jest s Josefem, ale

do Vladměřic nedorazil. Na cestě potkal Maříkova otce s Václavem Širokým z Vladměřic. Ti zase již v nějakém zlém tušení hledali Josefa. Tak již v tomto zlém tušení, že se asi s Josefem něco zlého stalo, neboť to nikdy neudělal, jel do Plas na četnickou stanici a tam hlásil, co se stalo. Že pan Mařík není ani doma, ani v Žebnici, a že o něm nikdo neví. Bylo ihned zahájeno pátrání po cestě kudy Mařík jezdil. Toto pátrání a hledání skutečně odhalilo vraždu, neboť mrtvola Josefa Maříka byla nalezena zatažená v lese, celá zohavená. V první chvíli padlo podezření na p. Čásu ze Sokolky, ale ten v sebeobraně řekl, že na ráže nábojů, které byly nalezeny v lese poblíž místa vraždy, má takovou flintu pytlák Koča ze Žebnice. Má prý ji schovanou doma ve štůsu dříví. Pátračka jela ke Kočovi do Žebnice a ihned jej zatkl pro pytláctví a pušku jeho, téže ráže, jako byly nalezené náboje v lese zabavili. Našli ji skutečně schovanou za dřívím. Pak se začal celý případ vraždy odhalovat. Ihned sebrali Koču a vedli jej k zavražděnému, mrtvému Maříkovi. Ale on klidně snesl pohled na mrtvolu a celou vraždu popíral. Pod tíhou důkazů a z nedostatků doložených alibi v té kritické době, se podřekl a tím se začal zaplétat, až byl ze všeho usvědčen a na konec se ke všemu přiznal a celý děj činu četnictvu znázornil.

OBSAH

Vážení čtenáři	2
Otevírací hodiny v knihovně	2
Zajímavosti obrazem	3
Sté výročí nové školní budovy v Kožlanech	4
Litografie Emmy Srncové v Mariánské Týnici	6
<i>/Václav Podestát</i>	
Zaniklé kapličky v okolí Hracholuské přehrady	7
<i>/Jiří Fák</i>	
Obrazy Jana Michaela Bretschneidera ve Městě Touškově	13
<i>/Václav Chmelíř</i>	
Konec továrny na sukno Lažanský-Godart v Manětíně	14
<i>/Václav Jirsa</i>	
Zprávy o loupežných vraždách, sebevraždách a nešťastně zabitých II	21
<i>/z archivu muzea</i>	

Ilustrace na obálce: Kaplička v Nýřanech.

Publikace k prodeji

Paměť krajiny VIII

Soupis drobných památek Nýřanska

Irena Bukačová, Jiří Fák

PAMĚŤ KRAJINY I - VIII

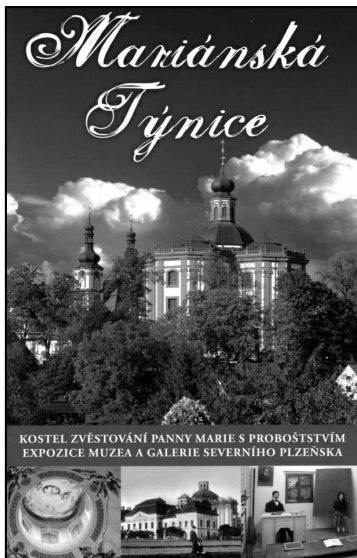
Již osmivazkové dílo (nejnověji Nýřansko) je věnováno drobným památkám vybraných regionů severního Plzeňska.

Je katalogem památek, které zanechaly generace předků žijící zde po staletí.

Texty Irena Bukačová, Jiří Fák
Fotografie Jiří Fák, Václav Podestát
Cena za každý díl 250 Kč

KOSTEL SV. PETRA A PAVLA V KRALOVICÍCH

Text: Irena Bukačová
Vydalo MaG v Mariánské Týnici a Občanské sdružení Gryspek pro záchranu kostela sv. Petra a Pavla v Kralovicích ve spolupráci s Nadačním fondem Mariánská Týnice v roce 2010. Formát 145x209 mm
ISBN 978-80-87185-11-7
Cena 150 Kč

KOSTEL ZVĚSTOVÁNÍ PANNY MARIE S PROBOŠTSTVÍM
EXPOZICE MUŽEA A GALERIE SEVERNÍHO PLZEŇSKA

MARIÁNSKÁ TÝNICE

Text: Irena Bukačová a Jiří Fák
Nově vydaný průvodce popisuje barokní areál z hlediska památkového i architektonického, v další části přináší informace o nové expozici, které byla udělena cena Gloria musealis za rok 2011.

Cena 30 Kč

KAPLE S HVĚZDOU KAPLE JMÉNA PANNY MARIE V MLADOTICÍCH

Text: Irena Bukačová
Publikace vyšla za podpory Plzeňského kraje ke 300. výročí vysvěcení kaple Jména Panny Marie v Mladoticích.

Formát 145x209 mm
ISBN: 978-80-87185-12-4
Cena 50 Kč

Další nabídka knih na:
www.marinaskatynice.cz

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK

- čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska -

*Vydává M&G v Mariánské Týnici. Redaktor Václav Podestát.
Adresa redakce: Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici,
331 41 Kralovice, tel.: 373 396 410, e-mail: info@marianskatynice.cz, IČO: 368 563.*

*Registrováno Ministerstvem kultury České republiky MK ČR E 12301.
Cena jednoho výtisku pro předplatitele 10,- Kč, roční předplatné 40,- Kč a poštovné.
Vychází 4x ročně. ISSN 1801-0032.*